

Ю. Я. Карпюк

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та клінічної психології
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

АКСІОЛОГОГІЧНІ ТА АНТРОПОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

У статті порушується тема військового конфлікту в Україні і розглядаються аксіологічні й антропологічні чинники. Здійснений теоретичний аналіз військового конфлікту. Описуються психологічні особливості військового конфлікту в Україні. Подаються рекомендації щодо мирного врегулювання.

Ключові слова: аксіологія військового конфлікту, антропологія військового конфлікту, війна в Україні, гібридна війна, українські цінності, українська культура.

Постановка проблеми. Сучасна українська наука гуманітарного виміру спрямовує свої теоретичні зусилля на вирішення нагальних проблем українського суспільства та намагається дати для цього інструментальні рекомендації, зокрема щодо війни на сході України. Вирішення проблеми військового конфлікту в Україні є актуальним, оскільки військовий конфлікт, його можливість і перебіг відображають сутнісні аспекти української антропології й аксіології і вказують на можливі перспективи розвитку українського суспільства. Без теоретичного осмислення проблем війни на сході України її неможливо припинити і неможливо знайти методи мирного врегулювання військового конфлікту на Донбасі.

Мета статті – виявити антропологічні й аксіологічні причини військового конфлікту в Україні та дати практичні інструментальні рекомендації щодо можливих шляхів вирішення цього конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед робіт українських дослідників, які аналізують особливості, причини військового конфлікту в Україні та специфіку гібридної війни, можна зазначити праці В. Бабенка, О. Базалука, Х. Богрової, О. Вінської, М. Волошиної, Ю. Горбенка, В. Горбуліна, І. Гояна, Р. Додонова, А. Дорошкевича, С. Залкіна, Я. Жаркова, В. Карпенка, Г. Ковальського, О. Кондратенка, С. Костючкова, В. Кравченка, Р. Лукаша, О. Мальцевої, Є. Магди, К. Новікової, О. Місяця, М. Онищука, Г. Прищепи, Г. Певцова, О. Приліпка, Ю. Радковця, Ю. Рубана, О. Сальнікової, Г. Сасиної, В. Токара, М. Требіна, О. Федоренко, С. Сідченка, О. Суховерха, О. Феденка, К. Хударковського, Г. Шпанчука.

Проте в цих наукових дослідженнях тільки частково порушуються проблеми аксіології й антропології військового конфлікту в Україні. Зокрема, найбільш ґрунтовно аксіологічні проблеми військового конфлікту в Україні осмислюються в працях О. Базалука, В. Горбуліна, Р. Додонова, Г. Ковальського, однак у них аналізується пере-

важно аксіологічний аспект проблеми. На нашу думку, варто звернути увагу на антропологічне підґрунтя конфлікту, яке пов'язане з аксіологічними принципами, що пропагуються у світогляді та культурі різними інформаційними засобами. У дослідженні ми використали також концептуальні та методологічні міркування В. Будза, В. Винниченка, Є. Гуцала, М. Костомарова, Є. Маланюка, які вказують на особливості зв'язку природи людини та суспільства, зокрема, української та російської антропології та ментальності, та створюють концептуальне підґрунтя для проведення об'єктивного аналізу сучасного військового конфлікту в Україні. У дослідженні використано антропологічний і аксіологічний підходи, на основі яких аналізуються причини виникнення і можливі інструментальні шляхи припинення війни в державі.

Виклад основного матеріалу. Людина – це особливий вид буття, це система взаємодій соматички, психіки та духу, яка в результаті їх синергійного поєднання має складний антропологічний, феноменологічний і водночас онтологічний вимір [6, с. 318–341]. Складність людини (а отже, складність, динамічність і конфліктність суспільного буття, бо людські потреби формують підґрунтя для виникнення суспільних відносин) полягає в тому, що в людині особливим чином поєднуються такі форми буття, які, здавалось би, взагалі не можуть бути поєднані, бо вони зазвичай тлумачаться як діалектично протилежні – матеріальне (тілесне) й ідеальне (духовне, психічне). У людині матеріальне, природне, біологічне є матеріальним підґрунтям для функціонування психіки та свідомості, тобто ідеального. Також для людини як феномена буття характерне поєднання природного та соціального, тобто в ній виникає особливе поєднання життєвої форми (життя) та раціональної форми (розуму). На основі цього в людині формуються вітальні (природні) та духовні (соціальні) потреби, які створюють підґрунтя для конфліктності в межах самої природи людини та її

потреб. Оскільки в природі людини поєднані протилежні форми буття – матеріальне й ідеальне, з одного боку, а з іншого – природне та соціальне, то структура людських потреб і структура людських цінностей є надзвичайно динамічними по своїй суті. Тому будь-які типи відносин у суспільстві, зокрема конфлікти, мають динамічний вимір, бо виражають систему матеріальних, духовних, природних і соціальних потреб людини, які в кожній людині і в кожному суспільстві перебувають у різних комбінаціях та ієрархії. Кожна людина та кожне суспільство були, є і будуть відмінними, а отже, будуть мати тенденцію до динаміки і конфліктності, бо стосовно потреб і цінностей у них обґрунтовуються і відстоюються різні аксіологічні й антропологічні пріоритети.

Будь-який тип суспільних відносин має антропологічні засади, бо природа людини та людські вітальні потреби є в основі всіх типів взаємодій. З іншого боку, будь-які види взаємодій між людьми мають аксіологічний бік та формуються на основі ідеального і соціального вимірів. Усі типи взаємодій між людьми на антропологічному й аксіологічному рівнях можна умовно поділити на два види: 1) конфлікт як прояв агресивних і деструктивних думок, емоцій і почуттів, які передбачають агресивне, негуманне, нетолерантне ставлення до іншої людини, а отже, нехтування нею як цінністю; 2) співпраця як прояв інтегральних думок, емоцій і почуттів, які є причиною гармонії і миролюбної поведінки людини щодо інших, її гуманності, солідарності та толерантності з іншими, а отже, вказують на ціннісний вимір іншого.

Всі конфлікти, серед яких і військові, мають своєю причиною тільки природу людини, зокрема, вони є виявом суто людських потреб, інтересів і цінностей (матеріальних і духовних). Конфлікти принципово розпочинаються (на рівні тілесних, психічних та духовних потреб) і принципово вирішуються тільки на рівні антропологічних сфер, зокрема, на рівні психіки і духу, які можна розглядати як основні засоби досягнення консенсусу, оскільки, продукуючи ті чи інші емоції і почуття (психіка) та інтегральні ідеї (дух), можна досягти примирення і консенсусу або ж, навпаки, якщо продукувати ксенофобські емоції й ідеї, то можна поглиблювати конфліктні ситуації.

Всі причини конфліктів і всі засоби їх вирішення залежать тільки від бажання і волі людини, точніше, від їхнього морального, гуманного, солідарного чи аморального, антигуманного і ксенофобського спрямування. Крім того, всі типи конфліктів мають три основні рівні передумов: 1) емоційно-психологічні, які виражають волю і почуття людини; 2) інформаційно-сміслові, або ідеологічні, які виражають основні цінності; 3) технологічні й інституційні, які виражають засоби продукування емоцій і смислів. Тут варто мати

на увазі, що всі складники конфлікту та всі його передумови функціонують одночасно, а тому конфлікт – це надзвичайно динамічне явище. Якщо змінюються його складові передумови, наприклад, ієрархія та пріоритет цінностей (матеріальні чи духовні), то конфлікт посилюється чи припиняється. У такому контексті будь-яка ідеологія орієнтує на цінності, які є в основі війни чи миру [18, с. 33–34], орієнтує на справжні чи хибні цінності і фетиші [21, с. 38]. Зауважимо, що інформаційний простір держави, в якому пропагуються ті чи інші цінності, є основою її безпеки [15, с. 185], а тому необхідно його контролювати для гарантування національної безпеки, оскільки проти того чи іншого суспільства може вестися інформаційна війна, яка руйнує національні ідентифікації та цінності, зокрема, така аксіологічна й антропологічна інформаційна війна ведеться Росією проти українського суспільства.

У контексті поділу всіх типів взаємодії людей основними критеріями конфлікту чи співпраці є наявність солідарних чи деструктивних емоцій, почуттів і смислів, які розвиваються на рівні людської антропології й аксіології. Ціннісні орієнтири «<...> розкривають у свідомості людини зв'язок «індивідуального» і «громадського» як єдність когнітивних і афективних процесів» [17, с. 171]. Отже, якщо відбуваються різного типу конфлікти, від міжособистісних до міждержавних, зокрема військових, то аксіологічними й антропологічними шляхами розвитку будь-якого типу конфліктів є здебільшого ксенофобія, антигуманізм, ненависть, образи, приниження, реваншизм, неповага до людини та її гідності. У конфлікті тісно пов'язуються антропологічні й аксіологічні причини, які взаємодіють, оскільки та чи інша цінність «викликає» відповідні емоційні й афективні переживання, які можуть посилювати конфлікт.

Якщо між людьми чи між суспільствами є конфлікт, до того ж він має агресивний, військовий характер, то це вказує на негативну трансформацію людської антропології й аксіології в бік їх агресивного, егоїстичного прояву на основі прояву неповаги, непошани, нетолерантності, приниження іншої людини, нехтування нею як цінністю, її гідністю, честю. Військовий конфлікт передбачає світоглядне уявлення про можливість фізичного знищення іншої людини, а отже, нівелювання людини як цінності, ставлення до людини як до речі, засобу, предмета, який не має жодного значення, а є тільки перешкодою для реалізації войовничих планів.

Військовий конфлікт передбачає аксіологічну (світоглядну) та антропологічну (емоційно-чуттєву) *готовність* агресора фізично знищувати, вбивати людей, калічити, ґвалтувати, залишати сиротами. Така антропологічна й аксіологічна готовність знищувати інших людей, забирати

силою в них життя, свободу, власність, гідність, честь, безперечно, свідчить про деформацію людської сутності та свідомості. Загарбницька війна – це завжди злочинний прояв проти людини та людяності, бо вона передбачає насильство, насильне оволодіння територією, власністю інших людей, грабування населення, мародерство, привласнення і вивезення культурних цінностей, нехтування життєвими інтересами, правами, свободами населення, негативне ставлення до людського життя, зокрема і до життя мирних жителів, дітей і жінок.

Т. Невська вважає, що сучасна війна «ведеться за допомогою все більш широкого спектра дій: традиційних і незвичайних, прямих і непрямих (нелінійних), бойових і «невійськових», стає більш комплексною й інтегральною, а також – високотехнологічною й інформаційною. І водночас залишається війною армій, війною народів і війною різних угруповань, які борються, як і завжди, за владу, вплив, ресурси, території <...>» [27, с. 281]. Сучасні гібридні війни, як зазначає дослідниця, – це «війни не за правилами» [27, с. 282]. Для ведення сучасної гібридної війни застосовуються «<...> спеціальні підрозділи, розвідка <...> організовані злочинні групи <...> здійснюється масштабна інформаційно-психологічна дія на населення, особовий склад збройних сил і правоохоронних органів, владні структури з використанням всього діапазону інформаційно-комунікаційних технологій» [27, с. 282].

Який же справжній мотив має російський агресор стосовно України, анексувавши Крим та ведучи неоголошену гібридну війну на українському Донбасі? Звичайно, що це мотив заволодіння територією, її матеріальними та людськими ресурсами, вигідним геополітичним становищем, а також інші економічні інтереси. Але загарбницьке заволодіння передбачає насамперед насильство, насильне позбавлення життя, насильне обмеження прав і свобод попередніх власників, власне, українців. Для імперського російського мислення характерна «<...> перманентна агресивність та свавільність, перед якою ніякі міжнародні правила і договори не мають сили <...>» [4, с. 19]. Тобто для російської «<...> імперської історичної пам'яті немає жодних універсальних та загальнолюдських цінностей» [4, с. 19]. У такому контексті «<...> поведінку росіян неможливо прогнозувати, оскільки в їхній історичній пам'яті домінують і розвиваються комплекси імперської вищовартості порівняно з іншими народами. Звідси зверхність і нахабство росіян, звідси їхня власна правда та істина <...>» [4, с. 19]. Ще М. Костомаров доводив у своїх дослідженнях, що росіяни постійно «<...> вирізнялися пихою й нехтуванням інших <...>» [20, с. 72]. Ці міркування вченого підтверджують також сучасні дослідження [34, с. 162–169], що

вказує на довготривалу в історичному сенсі ксенофобську та людиноненависницьку орієнтацію російської ментальності й антропології. Зокрема «<...> основою єдності російського суспільства тривалий час залишаються негативні уявлення про представників інших народів, що ґрунтуються на мігрантофобії та етнофобії. 45–55% мешканців демонструють схильність до егоїзму <...> Більшість (до 65%) зазначають падіння патріотизму, міжособистісної довіри і відповідальності <...> Росіяни позбавлені духу солідарності та взаєморозуміння <...> У суспільстві домінують первісні (матеріальні) цінності» [34, с. 163]. Якщо в російському суспільстві домінують матеріальні цінності, то духовні цінності, зокрема свобода, справедливість, солідарність, толерантність, гідність, нехтуються, а це є антропологічною й аксіологічною причиною можливості підтримки російським населенням військового конфлікту. Такий аксіологічний вимір російської ментальності загалом вказує на нехтування росіянами духовних цінностей представників інших націй, які аж ніяк не є меншовартісними та мають природне право на свободу, соціальну справедливість, демократію, повагу, гідність.

М. Костомаров, аналізуючи специфіку російської й української ментальності, стверджував, що «на Україні-Русі не видно й найменшого змагання підвертати під себе чужинців, або щоб тих чужоземців, що сиділи поміж українським народом, привподобити до тубільців <...> В українців не було вдачі насилувати, нівелювати, не було політики, не було холодного вирахування <...>» [20, с. 40]. Мислитель вважає, що «українці зпоконвіку звикли були чути довкола себе чужу мову й не цуратися людей із іншим обличчям і іншою вдачею» [20, с. 72]. На його думку, «чужинці – греки, вірмени, жиди, німці, поляки, угри, живучи в українських містах, добували собі вільний захист і жили в добрім ладі з тубільцями <...> Отой дух терпимости, брак національної пихи, перейшов і в характер козаччини й живе й досі в народі. В козацьке товариство вільно було вступати кожному; його не розпитували, хто він, звідкіля, якої віри й нації» [20, с. 73]. Українці не схильні до агресії й асиміляції стосовно інших народів, оскільки є толерантними до них та їхніх ціннісних ідентифікацій, тобто риси української антропології вказують на її миролюбність і толерантність, на протизагроз російській, яка є агресивною і ксенофобською.

Той чи інший агресор завжди та з необхідністю антропологічно й аксіологічно небезпечний, оскільки готовий здійснювати військові та кримінальні злочини, готовий до насильства, до скоєння злочинів проти людяності та гуманності, готовий принижувати, асимілювати та фізично знищувати інших. Щоб будь-яка військова агресія відбулася, необхідно спочатку антрополо-

гічно й аксіологічно «підготувати» світоглядне та психологічне підґрунтя для військового втручання серед особового складу збройних сил і власного населення, підготувати їх, щоб вони були готові вбивати і знищувати інших, щоб були готові до насильства і злочинів проти людяності. У такому аспекті будь-яка військова агресія – це світоглядне знецінення людини та всіх цінностей, пов'язаних із людським життям, руйнування наявної системи цінностей [1, с. 30], втрата національної ідеї та духовних цінностей [33, с. 18]. Варто мати на увазі, що «агресор може окупувати чужу територію, оволодіти матеріальними ресурсами підкореного народу. Але доки світ історичних ідей психпростору жертви залишатиметься сакраментальним, доти цей психпростір буде нездоланим. Інакше кажучи, не захоплення території, а успішне нав'язування власної картини соціального світу, власної системи цінностей – ось де криється перемога у сучасних війнах» [12, с. 102]. Тобто у сучасній війні стоїть основне завдання – «<...> змінити масову свідомість населення, вплинути на експертну думку тих, хто забезпечує прийняття важливих політичних рішень, нав'язати власні цінності і мотиви дій <...>» [12, с. 107].

Світоглядні чинники «<...> відіграють основну роль у формуванні напрямів і шляхів мотивації людської діяльності. Важливим фактором світогляду, який безпосередньо мотивує людську дію, є цінності <...>» [5, с. 10], а «<...> всі види мотивів <...> залежать від того світогляду і його цінностей, якими керується людина» [5, с. 11]. Варто погодитися, що «ціннісні орієнтири корелюються з відповідною мотиваційною структурою. Система цінностей значною мірою впливає на вибір засобів задоволення потреб та цінностей <...> Ціннісні орієнтири розгортаються в меті, ідеалах, інтересах, життєвих планах, принципах, переконаннях, вони є утворенням ідейно-цільового плану, генеральною лінією життя людини» [17, с. 172]. Такою світоглядно-ідеологічною підготовкою для формування агресивної військової антропології й аксіології слугують різні імперські, націоналістичні, шовіністичні, расово-антропологічні ідеології, які готують військових і населення країни-агресора в контексті ксенофобії, реваншизму, фашизму, расизму, месіанізму, шовінізму, світоглядно обґрунтовують необхідність фізичного знищення та насильного обмеження свободи тих людей, які мають інші світоглядні, політичні, ідеологічні, релігійні, расові, національні переконання й ідентифікації, які сповідують інші цінності. Тому треба розуміти, що «<...> «постмодерна» війна співіснує з боротьбою не тільки за території, але й за розуми, ідентичності і цінності» [23, с. 21]. Варто погодитися з думкою В. Горбуліна, який вважає, що «сучасна війна – це війна цінностей, війна нарративів, війна за громадську думку

та емоції, війна, що використовує інформацію як зброю. Дезінформація, пропаганда, фейки <...> лінгвістична агресія <...> мова ворожнечі <...> – це складники воєнного протистояння. Не лише Україна, а й Європа та світ загалом виявилися не готовими до дій Росії, що заперечують <...> встановлені міжнародні правила поведінки держав» [34, с. 456].

Агресор завжди готується до військового нападу в контексті ксенофобії та ненависті до людей з іншими світоглядними та національними ідентифікаціями, у контексті навіювання страху і терору серед мирного населення. Тут можна погодитися з міркуваннями, що «мова ненависті» як технологія ведення гібридної війни <...> спрямована саме на зміну базових фрагментів національних картин світу <...> на концептуальні структури країни-агресора» [29, с. 101]. «Комунікація, заснована на дискримінації та упередженості, як засіб маніпуляції свідомістю та поведінкою аудиторій щільно увійшла в життя українського суспільства з початком російської агресії в Криму та Донбасі» [29, с. 99].

Якщо екстраполювати ці міркування про специфіку розгортання військового конфлікту щодо дій сучасної Росії, яка є агресором стосовно України, анексувала Крим і веде неоголошену гібридну війну на сході України, то всі ці антропологічні й аксіологічні характеристики властиві терористам і проросійським силам, які ведуть війну проти населення України. Зокрема «<...> теперішня Російська Федерація спирається на протилежні європейським цінності – ксенофобію, націоналізм, культ крові, культ походження, культ не народу, а натовпу» [17, с. 174].

Процес ведення агресивної гібридної війни Росії проти України є незаперечним фактом, який констатує, наприклад, російська дослідниця Т. Невська, яка вважає, що «останніми роками гібридні війни велися в Іраку, Афганістані, Сирії, Грузії, тепер – на Україні» [27, с. 282]. Українські дослідники також вказують на процес гібридної війни проти України з боку Росії, інформаційними засобами якої розробляється негативне аксіологічне й антропологічне підґрунтя, яке сприяє веденню військових дій і знеціненню традиційних гуманних цінностей [9; 10; 13; 14; 19; 22; 24; 28; 30; 31; 32; 34; 35; 36; 37].

Російський агресор, ведучи гібридну війну проти українців, впливає передусім на їхню психіку, на їхні світоглядні й аксіологічні ідентифікації, негативно оцінює і не поважає європейський вибір українців, вибір ними свободи, незалежності, демократії, поваги до людини, не поважає самих українців, їхню свободу, життя, власність, оскільки несе руйнування, знищення, обмеження прав і свобод українських громадян на захоплених територіях, з неповагою та ненавистю ставиться

до будь-яких українських ідентифікацій, зокрема історії, мови, символики. Варто погодитися з думкою, що «сила інформаційної війни та її технологій полягає в акценті на психіку, на світоглядні настанови й ціннісні орієнтації <...> Інформаційна війна забезпечує безкровні розпади й союзи локусів цивілізації. Маніпуляція чуттєво-емоційним станом психіки і свідомістю – це найефективніший засіб війни <...>» [2, с. 49].

Росія прагне засобами інформаційної війни змінити світоглядні ідентифікації українців, використовуючи «мову ненависті», на основі якої «<...> образ опонента позбавляється людських рис <...>. Створюється уявлення про моральну неповноцінність, кримінальність <...> формуються певні <...> настанови, спрямовані на очорнення культури та ідеалів учасника протилежного боку конфлікту» [29, с. 102]. Зокрема, «20% усієї інформації, яка подається в ЗМІ на тимчасово окупованій території Донецької області, містить слова з ознаками ворожнечі («окупанти», «хунта», «уक्रофашисти», «бандерівці», «п'ята колона», «Гейропа», «вишивата», «кати», «вбивці російськомовних» тощо), формуючи з української держави загалом та окремих її представників образ ворога» [29, с. 103–104]. Формування образу ворога може здійснюватися через вкидання матеріалів, які спрямовані на «<...> демонізацію окремих політиків, партій, владних інституцій, громадських організацій <...> дискредитацію символів, ціннісних орієнтирів, моральних норм, ідеологічних настанов <...> переписування історії, підміни понять <...>» [21, с. 38]. Формуючи образ ворога з українців, «російська влада переконує власних громадян і симпатиків в інших країнах, що Російська Федерація опинилася одноосібною захисницею традиційних християнських цінностей у протистоянні з ліберальним Заходом» [34, с. 429].

Росіяни прагнуть шляхом інформаційної війни вплинути на зміну світоглядних та аксіологічних ідентифікацій українців [16, с. 8], деструктивно вплинути на європейський вибір українців, змінивши їхній світогляд, використавши для цього інформаційні приводи, кіно, літературу й інші мистецькі жанри. Нагадаємо думку Є. Маланюка, яка є актуальною й на даний час, оскільки він доводив, що для українців «<...> російська література є першорядний чинник деморалізації <...>» [25, с. 16], оскільки пропагує російські цінності та принижує українські.

Різноманітні виміри агресивної російської антропології й аксіології, яка проявляється в конфліктах на Донбасі, є суспільно-небезпечними і мають виміри злочинів проти людяності та гуманності. Якщо російська агресія пошириться на інші території України, крім Донбасу, то, зрозуміло, що уникнути українцям жертв серед мирного населення, зокрема серед жінок і дітей, уникнути руй-

нування економічної інфраструктури аж ніяк не вдасться, бо російський агресор ніколи за жодних обставин не проявляв і не проявить благородства і лицарського духу. Російський агресор – це паталогічний шовініст, імперіаліст, це варвар, який має ментальність орди [11], це кат і злочинець, який не зупиниться ні перед чим, бо він морально, світоглядно, антропологічно, аксіологічно готовий вбивати і знищувати все українське, всіх українських громадян і всі українські ідентифікації, бо в його ментальності домінує імперська ксенофобія та шовінізм, терор, зневага, паталогічна ненависть до всього українського. Дослідники констатують, що «усупереч світовим тенденціям емансипації людини, на окупованих територіях України <...> насаджувалися авторитарно-архаїчні цінності, у тому числі зневага до свободи вибору способу життя та креативного самовираження. Ці тенденції було посилено загарбниками з початком гібридної війни, зокрема, громадяни України були позбавлені права на свободу слова, волевиявлення <...> та вибору професії, адже щоденно значна кількість людей залучається до примусових робіт із загрозою їхньому життю та здоров'ю» [8, с. 103], але «<...> будь-які заклики, які принижують гідність особистості, є несумісними з основоположними принципами демократії та європейськими цінностями» [8, с. 104]. Такий стан речей, який виражає неповагу до українців та до їхніх прав, стає зрозумілим у тому контексті, що «російська політична система, побудована на ідеї сильного лідера, ігноруванні прав людини <...>» [34, с. 429].

У такому разі інтеграція незалежної частини України з окупованою частиною Донбасу, а загалом, порятунком українців від будь-якої агресії полягає тільки в одному – у побудові і підтримці таких якостей української антропології й аксіології, які будуть мати виміри мужності, жертвовності, героїзму, патріотизму, навіть українського націоналізму, поваги до української історії, мови, символики, відданості українцям, солідарності з ними, яка буде близька до системи європейських цінностей, оскільки «вершиною європейської моделі цінностей є демократія і законність, права, рівність та свобода людини» [17, с. 164]. Саме тому «<...> в сучасних умовах розвитку світового суспільства та російської гібридної агресії принциповим питанням постає формування стійкого інформаційного концепту, заснованого на українських традиційних та європейських ліберальних цінностях» [17, с. 168], а зокрема, на цінності людини, бо «розвиток європейської цивілізованої моделі вивів на перший план найвищу цінність суспільства – людину» [17, с. 169]. Адже основними цінностями, на яких заснований Європейський Союз, є «<...> повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства закону і повага прав людини <...>. Ці цінності <...> характеризую-

ються плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю між жінками і чоловіками» [17, с. 170]. Тільки така українська національна антропологія, яка зорієнтована на українські й європейські цінності, на повагу до людини та її гідності, зможе протистояти російській агресивній антропології і перемогти її в будь-якому конфлікті, бо боротьба за рідну землю, власну територію, за власну історію, мову, власний народ, власну родину, боротьба за власні національні ідентифікації та національну честь і гідність є аксіологічно виправданою й освяченою. Такі мотиви захисту рідної землі, свободи і життя рідних, свободи і життя близьких по духу та історії українців є більш вартисними і дієвішими, ніж меркантильні мотиви загарбання й агресії. «<...> Якщо в структурі характеру людини <...> наявні такі риси, як гуманізм, мужність, відповідальність, працелюбність, патріотизм, відчуття соціальної справедливості, власної і національної гідності, почуття солідарності <...> то, відповідно, вона зовсім по-іншому приймає рішення щодо соціальної дії, ніж та людина, у структурі характеру якої наявні такі риси, як соціальна апатія <...> песимізм, невпевненість, жадібність, байдужість <...>» [5, с. 14]. Більш бажаним для української дійсності та для захисту українських цінностей є, звичайно, перший тип людського характеру, який є більш солідарний, відповідальний, мужній, патріотичний, толерантний.

Основні причини будь-яких конфліктів між людьми не є трансцендентними, а є іманентними, тобто ці причини не перебувають поза людиною та її природою; ці причини ґрунтуються на природі людини, пов'язані з людиною та її потребами. На конфлікти жодним чином не впливають природні явища, божественні, геополітичні, історичні, культурні причини, бо всі сфери суспільного буття є «похідними» від людської діяльності, людських рішень, переконань, думок, емоцій і почуттів. Всі конфлікти як факт, як подія, як процес існують тільки «тепер», тобто в даний конкретний синхронний із нами час. Жодні минулі історичні обставини не впливають на сьогоднішній конфлікт, бо вони (історичні обставини) як такі онтологічно не існують. Ці так звані «історичні обставини» можуть акумулюватися тільки у свідомості теперішньої людини, а тому вони є тільки «ідеєю» й «інтерпретацією» історичної події, трансформуються в людській свідомості як розуміння, переживання цієї історичної ситуації як солідарності у формі думок, емоцій і почуттів. Всі історичні події трансформуються в думку й емоційно-чуттєве сприйняття цієї події, тобто історія трансформується у феноменологічні й антропологічні процеси. Тому якщо й історичні події можуть якимось впливати на теперішні події, то такий вплив може бути феноменологічним, тобто як результат усві-

домлення цієї історичної події, або як результат її емоційного переживання внаслідок усвідомлення історичної солідарності з минулим поколіннями. У цьому аспекті показовим є аналіз української історії В. Винниченком, який вважає, що «читати українську історію треба з бромом, – до того це одна з нещасних, безглузких, безпорадних історій, до того боляче, досадно, гірко, сумно перечитувати, як нещасна, зацькована, зашарпана нація тільки те й робила за весь час свого державного (чи вірніше: півдержавного) існування, що одгризалася на всі боки: од поляків, руських, татар, шведів. Уся історія – ряд, безупинний, безперервний ряд повстань, війн, пожарищ, голоду, набігів, військових переворотів, інтриг, сварок, підкопування. Чи не те саме стає тепер? Тільки хотіли жити державним життям, як починається стара історія: Москва всіма силами вп'ялась і не хоче випустити <...> А всередині теж те саме. Паршиві шанолубці, національне сміття, паразити й злодії продають на всі боки: хто більше дасть. Нащадки прадідів поганих повторюють погані діла дідів-поганців. І розшарпаний, зацькований народ, знову безпомічний, жде, якому панові його оддадуть. Вигідніше буде можновладцеві <...> оддати Москві – оддасть. Вигідніше собі лишити – лишить. Ні, ні української історії, ні українських газет читати без броду, валер'янки або без доброї дози філософського застереження не можна» [7, с. 285]. Певною мірою ці думки В. Винниченка, висловлені в травні 1918 р., є актуальними й пророчими для сьогодення, оскільки в сучасній українській історії простежуються аналогічні ситуації й події. Основна ж проблема криз в українській історії і причини війн, зокрема, теперішньої війни на Сході України, – це навіть не хижі апетити сусідніх держав, а криза в ментальності українського населення, яке не має чітко вираженої національної гордості, ідеї, патріотизму і солідарності, а керується переважно меркантильними інтересами, не має чітких аксіологічних орієнтирів. У цьому аспекті можна погодитися з думкою Г. Ковальського, що «інформаційна війна проти України спричинила низку кризових явищ, які <...> поставили під загрозу існування державності. Серед них чільне місце займає саме аксіологічна криза українського суспільства, викликана кризою ціннісних орієнтацій у суспільстві, відсутністю протягом останнього десятиліття чіткої позиції держави щодо врівноваженої гуманітарної політики» [17, с. 171]. «Закономірним наслідком кризи демократичних цінностей <...> є поширення агресивних ідеологічних форм, культу сили, зростання колективного і національного егоїзму, орієнтація на емоцію та афект у розв'язанні суспільних проблем» [34, с. 97].

Якщо припустити, що на початок 2014 р. в українців, зокрема жителів Криму, домінували

б демократичні цінності, патріотизм і українські національні, а не проросійські, а також егоїстичні і меркантильні інтереси, то жодний фейковий референдум та подальша анексія Криму, а потім сепаратизм на Сході України взагалі були б неможливі. Саме відсутність у деякої частини населення України патріотизму, національної солідарності і національної гідності, брак українських цінностей і інтересів стали причинами анексії Криму та війни на Донбасі. Основна причина анексії Криму та війни на Сході України – це негативні моральні якості, а загалом, антропологічні якості самих українських громадян, які стали передумовою акту анексії та поширення військових дій на Схід України. Тому анексія Криму та війна на Сході України зумовлена якраз проросійськими світоглядними й емоційними уподобаннями більшості населення Криму й окупованої частини Донбасу, які зорієнтовані на проросійські цінності та російську ідеологію і культуру, а тому створюють сприятливі умови для можливості такої військової агресії та її ментальної підтримки. У цьому аспекті справедливими є міркування В. Горбуліна, який вважає, що «світоглядно-ментальна експансія Російської Федерації сформувала низку загроз у національному гуманітарному просторі: посилення позицій російської мови і культури шляхом поширення російськомовного культурного продукту із пропагандистським змістовним наповненням; нав'язування українському суспільству російськоцентричних цінностей та ідеології через освітні та конфесійні канали, зокрема шляхом фальсифікації української історії через використання інтерпретації подій минулого у вигідному для Російської Федерації світлі та активних спроб інвазії імперського проекту «русского мира»; колабораціоністську діяльність УПЦ (МП) тощо» [34, с. 389].

Звичайно, такий стан речей з українською ментальністю, яка «підтримує» російську культуру й ідеологію «русского мира», – це результат тривалої інформаційно-ідеологічної, а загалом світоглядно-ціннісної війни, яку проводила Росія стосовно України та її жителів, пропагуючи ксенофобію, ненависть та несприйняття всього українського, починаючи від української мови та закінчуючи усвідомлення української історії. Навіть у поважних наукових журналах Російської Федерації можна простежити елементи такої інформаційної війни проти України, оскільки, наприклад, Т. Невська вважає, що в Україні «<...> масова свідомість в прямому сенсі цього слова зомбується пропагандою <...> Потрапляючи на фронт, українські солдати починають розуміти повну розбіжність образів, які їм навіюються, і реальної ситуації. Різко втрачається мотивованість особистого складу, і буквально через кілька тижнів перебування на фронті такі частини в масовому порядку демора-

лізуються, що робить їх практично непридатними для ведення бойових дій. Як бачимо, це поки що не дуже турбує київське керівництво, яке має можливість проводити перманентні мобілізації і поповнювати особовий склад» [27, с. 283–284]. Звичайно, це відверта дезінформація, яка засобами псевдонауки формує для населення Росії ксенофобську та меншовартісну світоглядну картину стосовно українського населення, української армії й української державності.

Можливість поширення військового конфлікту на інші території України зумовлюється наявністю чи відсутністю певного проросійського ментального та світоглядно-ідеологічного рівня свідомості українських громадян і свідомості російських громадян, які виховані засобами інформаційної війни та готові підтримати ряди сепаратистів і терористів на Сході України безпосередньою участю в бойових діях чи фінансово. Тобто поширення російської агресії можливе тільки за «підтримки» населенням України проросійських цінностей і російської імперської ідеології, неорадянських міфів, а також світоглядної готовності росіян насильно знищувати українців і нав'язувати свої цінності, нав'язувати українцям комплекси меншовартості, історичної приреченості та сумнівів щодо власного історичного буття, національних символів і важливості в історії.

Українцям не варто сповідувати і переймати комплекси меншовартості, які можуть бути інспіровані російською ідеологією. Треба розуміти, що росіяни часто зловживають «<...> «крадіжкою» та асиміляцією історичної пам'яті інших народів <...> присвоюють собі здобутки інших народів і націй, вважаючи себе, наприклад, нащадками Київської Русі та спадкоємцями Київської митрополії <...>» [4, с. 19–20]. На думку Є. Гуцала, «<...> релігійні, мистецькі та інші цінності <...> Росія на нашій землі грабувала віками <...> великоросійська національна гордість звикла житися українською національною гордістю як своєю власною» [11]. В. Горбулін зазначає, що стосовно України відбувається нав'язування російськоцентричних цінностей та ідеології шляхом фальсифікації історії [34, с. 391–393], а одним із найбільш витончених інструментів утримання України в силовому полі Росії залишається вплив через релігійні інституції [34, с. 393–395], а також відбувається інформаційна підтримка російської агресії через освіту та науку [34, с. 395–398], через сферу культури і мистецтва [34, с. 399–400].

В аналізі аксіологічних і антропологічних причин війни в Україні потрібно мати на увазі, що деяка частина українського населення перебуває «<...> у контексті проросійського імперського мислення та імперської історичної пам'яті» [4, с. 19]. Тому українцям не варто бути «новоросами» чи малоросами, бо малорос – це «<...> тип націо-

нально дефективний, скалічений психічно, духово <...>» [25, с. 8], це національне каліцтво [25, с. 28]. На думку Є. Маланюка, малоросійство є дуже небезпечним суспільним явищем, адже «<...> малоросійство – то не москвофільство і не ще якенебудь фільство. То – неміч, хвороба, каліцтво внутрішньонаціональне. Це – національне пораженство <...> Є то логічне степенування: хитливість, зрадливість, зрада і агентурність <...> Москвофільство чи інше фільство (їх було кілька в нашій історії) – то є можливий напрям нашої національної політики <...> Але малоросійство – це не політика і навіть не тактика, лише завжди апріорна і тотальна капітуляція. Капітуляція ще перед боєм» [25, с. 12–13]. Як зазначає Є. Маланюк, «малоросійство <...> одночасно плекається <...> систематичним впорскуванням комплексу меншовартості <...> насмішуватого відношення до національних вартостей і святощів. Це – систематичне висміювання, анекдотизування й глузування зі звичаїв, обичаїв, обрядів, національної етики, мови, літератури, з ознак національного стилю, реалізації якого ставляться систематичні, плянові й терором підперті перешкоди» [25, с. 16]. В унісон з міркуваннями Є. Маланюка щодо агресивності російської культури стосовно України висловлюються сучасні дослідники, які обґрунтовують думку про те, що «найактивніше гібридна війна включає у свій коловорот саме культуру <...>. В її ході не завжди можна наявно простежити акт агресії у просуванні національної культури однієї країни на теренах іншої. Ретрансляція телеконтенту, залучення елементів російської культури (кіно, літератури, творів мистецтва, поп-музики) тривалий час не сприймалися як загроза інформаційній безпеці України, як фактор насадження інших культурних ідентичностей. Втім, через цей культурний вплив закладалися певні масові психологічні настанови, ціннісні пріоритети. Найважливішим було посягти непевність, безпорадність, страх, зневіру у власні можливості. Адже головне завдання гібридної війни <...> деморалізувати <...> залякати, змусити підкоритися нав'язуваній волі <...>. Війна <...> переростає у війну ідентичностей. Головними меседжами російських політтехнологів, які обґрунтовують агресію з боку їхньої держави, є намагання переконати українців та світ у тому, що історично не існувало української державності, що «незалежна Україна – невдалий проєкт», що в українців немає власної мови, національної ідентичності тощо. На культурну політику України, котра спрямована на розвиток української свідомості, вони одразу ж навішують ярлики «штучної українізації», «насильницької націоналізації», «фашизації суспільства»» [26, с. 118–119].

У цьому аспекті варто звернути увагу навіть на чистоту вживання української мови й оволодіння нею в повному обсязі, бо якщо, наприклад, у дитини «<...> повноцінно не сформована ні одна з мов, то руйнується структура мовленнєвого мислення, що може привести до психологічних стресів. Дитина починає замикатися в собі, виникають труднощі із соціальною адаптацією <...> може з'явитися відчуття неповноцінності» [3, с. 106]. Негативне ставлення до українських звичаїв, традицій, історії, української мови, її висміювання й анекдотизування, пропаганда суржика є елементами ведення інформаційної війни, яка спрямована на психіку українців, на формування в ній комплексів меншовартості й історичної невдачі, історичного непорозуміння.

Висновки. Сучасна військова агресія Росії проти України ґрунтується на створенні проросійського аксіологічного підґрунтя та формуванні в українських громадян низької «якості» української антропології, негативних емоційно-вольових психічних якостей засобами інформаційної війни. Факт зниження «якості» української антропології, а загалом, почуттів солідарності та патріотизму, створює сприятливі умови для розгортання військового конфлікту. Зі зміною метально-антропологічного типу українців у гірший бік, який характеризується низьким рівнем патріотизму, національної солідарності, національної гідності, низьким рівнем усвідомлення національної історії, поширенням комплексів меншовартості, зневагою до української символіки, байдужістю до подій на Сході України, змінюються умови для поширення військового конфлікту в Україні на ті території, на яких українське населення симпатизує російській культурі, історії, ідеології, підтримує проросійські цінності та культурні коди.

За відсутності українського патріотизму та національних інтересів у населення України військового конфлікту із Росією може бути програним. З іншого боку, патріотизм, національна солідарність і гідність, героїзм і самопожертва заради України – це безпосереднє вираження ментально-антропологічного типу українця, який здатний протистояти будь-якій зовнішній агресії, зокрема російській.

Необхідно на державному рівні створювати ідеологічні передумови для пропагування позитивних ментально-антропологічних рис українця та вести контрпропаганду та контрінформаційну війну, яка буде спрямована проти проросійських впливів засобів масової інформації, проти проросійських цінностей та проросійської ідеології, буде відстоювати українську культуру, історію й українські цінності.

Література:

1. Бабенко В. Фстори розвитку гелполітики Росії як база формування її поглядів на історію України. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукраїн. Наук.-практ конф. М. Маріуполь, 9 червня 2017 р. Маріуполь, 2017. С. 26–30.
2. Базалук О. Загальна теорія війни і миру. Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія. Вінниця, 2017. С. 22–57.
3. Богорова Х. Особливості просодичного компонента мовлення дітей-білінгвістів в умовах збройного конфлікту. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукраїн. Наук.-практ конф. М. Маріуполь, 9 червня 2017 р. Маріуполь, 2017. С. 105–108.
4. Будз В. Аксіологічний вимір історичної пам'яті українців. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вип. 1 (119). 2015. С. 19–23.
5. Будз В. Мировоззренческие факторы мотивации человеческой деятельности. Социальное воспитание. 2016. № 2(8). С. 10–17.
6. Будз В. Самоорганізація суспільної дійсності в контексті її антропологічних засад та аксіологічних чинників: у 5 т. Т. 3. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2017. 501 с.
7. Винниченко В. Щоденник. Т. 1: 1911–1920. Едмонтон: Нью-Йорк. 1980. 500 с.
8. Вінська О. Імплементация інклюзивної моделі економіки в умовах війни Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукраїн. Наук.-практ конф. М. Маріуполь, 9 червня 2017 р. Маріуполь, 2017. С. 102–104.
9. Волошина М. Політологічний аспект гібридної війни в Україні. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К. : ВІКНУ, 2015. Вип. № 50. С. 74–80.
10. Горбенко Ю. Особистість у гібридній війні: психологічний вимір. Психологія і особистість. 2017. № 2(12). С. 30–39.
11. Гуцало Є. Ментальність орди. Київ, 1996. URL: http://lib.sumdu.edu.ua/library/docs/Books/Gutsalo_Mentalnist_ordi.pdf.
12. Додонов Р. Російський погляд на концепцію гібридної війни. Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія. Вінниця, 2017. С. 94–133.
13. Дорожкевич А. Гібридна війна в інформаційному суспільстві. Вісник Національного університету «Юридична академія ім. Ярослава Мудрого». Серія «Філософія. Філософія права. Політологія. Соціологія». 2015. № 2. С. 21–28.
14. Жарков Я. Інформаційна боротьба як фактор національної безпеки України. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 2015. Вип. № 50. С. 87–92.
15. Карпенко В. Інформаційний простір як чинник національної безпеки України. Українознавство: науковий громадсько-політичний культурно-мистецький релігійно-філософський педагогічний журнал. 2005. № 3. С. 182–192.
16. Ковальський Г. Аксіологічна площина зовнішніх чинників інформаційного протистояння в Україні. Intercultural Communication. 2017. № 1. С. 5–14.
17. Ковальський Г. Інформаційна складова протистояння на Сході України. Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія. Вінниця, 2017. С. 135–174.
18. Ковальський Г. Полемологічна методологія наукової монографії «Гібридна війна: in verbo et in praxi». Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукраїн. Наук.-практ конф. М. Маріуполь, 9 червня 2017 р. Маріуполь, 2017. С. 31–35.
19. Кондратенко О. Концептуальні основи російської геополітики та геостратегії. Вісник Дніпропетровського університету. Політологія. 2015. № 2. С. 129–139.
20. Костомаров М. Дві руські народності. Ляйпціг: Українська накладня. 111 с.
21. Костючков С. Застосування «дестабілізаційної змії» в умовах гібридної війни. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукраїн. Наук.-практ конф. М. Маріуполь, 9 червня 2017 р. Маріуполь, 2017. С. 35–39.
22. Кравченко В. Теорія «гібридної війни»: український вимір. Вісник Дніпропетровського університету. Політологія. 2015. № 2. С. 139–148.
23. Лукаш Р. Полемологія як методологічна підстава дослідження війни. Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія. Вінниця, 2017. С. 10–21.
24. Магда Є. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 5. С. 138–142.
25. Маланюк Є. Малоросійство. Нью-Йорк. 1959. 31 с.
26. Мальцева О. Відлуння військового конфлікту на сході України. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукраїн. Наук.-практ конф. М. Маріуполь, 9 червня 2017 р. Маріуполь, 2017. С. 118–122.
27. Невская Т. Информационная составляющая гибридных войн. Вестник Московского универ-

- ситета. Серія 18 «Социология и политология». 2015 (4). С. 281–284.
28. Певцов Г. Інформаційно-психологічні операції Російської Федерації в Україні: моделі впливу та напрями протидії. Наука і оборона. 2015. № 2. С. 28–32.
29. Прищепа Г. «Мова ненависті» як лінгвістичний маркер «гібридної війни». Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics. 2017. Вип. 22(2). С. 98–112.
30. Радковець Ю. Ознаки технологій «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України. Наука і оборона. 2014. № 3. С. 36–42.
31. Рубан Ю. Україна як суб'єкт і об'єкт сучасних міжнародних інформаційних воєн. Стратегічні пріоритети. 2009. № 2(11). С. 5–9.
32. Сальнікова О. Роль недержавних організацій у веденні гібридної війни: досвід України. Держава та регіони. 2016. № 2(54). Серія «Державне управління». С. 95–100.
33. Сасин Г. Інформаційна війна: сутність, засоби реалізації, результати та можливості протидії (на прикладі російської експансії в українській простір). Грані. Політологія. 2015. № 3(119). С. 18–23.
34. Світова гібридна війна: український фронт: монографія. К., 2017. 496 с.
35. Требін М. Феномен «гібридної» війни. Гілея: науковий вісник. 2014. Вип. 87. С. 366–371.
36. Феденко О. Гібридна війна в Україні за законами сили. Молодий вчений. 2016. № 4(31). С. 657–661.
37. Федоренко О. Науково-інтелектуальні аспекти інформаційної безпеки України в умовах інформаційної війни. Наук. праці Нац. бібл. України ім. В.І. Вернадського. К., 2017. Вип. 46. С. 111–116.
-

Крапюк Ю. Я. Аксиологические и антропологические факторы военного конфликта в Украине

В статье поднимается тема военного конфликта в Украине и рассматриваются аксиологические и антропологические факторы. Проведен теоретический анализ военного конфликта. Описываются психологические особенности военного конфликта в Украине. Даются рекомендации по мирному урегулированию.

Ключевые слова: аксиология военного конфликта, антропология военного конфликта, война в Украине, гибридная война, украинские ценности, украинская культура.

Karpiuk Yu. Ya. Axiological and anthropological factors military conflict in Ukraine

The article raises the theme of the military conflict in Ukraine and examines axiological and anthropological factors. A theoretical analysis of the military conflict was carried out. The psychological features of the military conflict in Ukraine are described. Recommendations for a peaceful settlement are given.

Key words: axiology of military conflict, anthropology of military conflict, war in Ukraine, hybrid war, Ukrainian values, Ukrainian culture.